

Door consumptie tot individu: modebladen in Nederland, 1880-1914

Recensie van Christine Delhaye, *Door consumptie tot individu. Modebladen in Nederland, 1880-1914*. Uitgeverij Aksant, Amsterdam 2008, 152 p. ISBN 978 90 5260 250 9

Carin Schnitger

Cultuursocioloog Christine Delhaye publiceerde in *Textielhistorische Bijdragen* 47 (2007) een artikel over de ontwikkeling van het moderne consumptiegedrag in de vrouwenmode. Zij schetst hierin hoe in de loop van de negentiende eeuw het verlangen naar het nieuwste op modegebied vrouwen werd aangeleerd, met voorbeelden uit *De Gracieuse* en de *Vrouwen-Wereld*.

In haar boek *Door consumptie tot individu* verlegt de auteur het zwaartepunt van haar onderzoek naar dit nieuwe consumptieve gedrag. De centrale stelling luidt hier dat consumptie en mode vanaf het eind van de negentiende eeuw in toenemende mate hebben bijgedragen tot de *individualisering* van de vrouw. In navolging van de Franse cultuurfilosoof Michel Foucault, die het individu als product van historisch en cultureel bepaalde machtsrelaties ziet, bekijkt Delhaye hoe 'betekenissystemen' functioneren in de concrete context van het dagelijks leven. In het hier besproken boek kijkt zij naar de mogelijkheden die consumptie van mode vrouwen gaf om hun individualiteit en eigen persoonlijkheid te benadrukken. Dit leidde in cultuursociologische termen tot een 'culturele constructie van de moderne vrouw'.

De auteur beperkte zich tot het analyseren van *De Vrouwen-Wereld* (1888-ca. 1917, een modetijdschrift voor de middenklasse) en de *Gracieuse* (1865-1932, voor de aanzienlijke kringen). De afbakening vanaf 1880 wordt verantwoord omdat in ons land toen de industrialisering goed op gang kwam.

Parijs ontwikkelde zich in de loop van de negentiende eeuw tot metropool en daarom was daar de eerste aanzet tot massaconsumptie ook goed waar te nemen. In 1852 werd er het allereerste warenhuis *Le Bon Marché* geopend, waar consumenten konden dwalen en zonder verplichtingen kijken naar verleidelijk uitgestalde koopwaar. Het nieuwe 'winkelen' in een warenhuis en etalages bekijken bleek een belangrijk emancipatoir gevolg voor vrouwen te hebben, omdat zij zo ongechapperonneerd rondwandelen de openbare ruimte veroverden. Deze nieuwe visuele cultuur, kijken of er nog wat nieuws was, leidde ook tot een grotere productie van tijdschriften om al dat moois aan de man (vrouw) te brengen.

Christine Delhaye toont aan dat aan het eind van de negentiende eeuw de 'reguliere', 'Parijse' modebladen vrouwen inprenten om zich te kleden volgens hun

individuele smaak (weliswaar binnen de grenzen van het modebeeld), en dat dit als een persoonlijke kunstzinnige uiting kon worden beschouwd. Het maakte deel uit van het moderne ideaal van authenticiteit. Enerzijds gaven de modebladen steeds concrete richtlijnen, anderzijds leerden ze de vrouwen om origineel te zijn. Ze leerden zichzelf zien als unieke individuen met een eigen smaak. Zelfkennis was wel een vereiste: *Aan den stijl herkent men den mensch. Dit woord geldt niet alleen voor de wijze, waarop de menschen, hetgeen zij te zeggen hebben, zich uitdrukken, maar ook voor de wijze waarop zij zich kleden. De mode moet ons niet despotisch beheersen zodat wij haar slaafs in alles navolgen, maar wij moeten daarentegen de mode in onze macht hebben en onze kleding in harmonie zoeken te brengen met ons geheele uiterlijk en onze eigen persoonlijkheid* citeert Delhaye uit *De Gracieuse* nr. 1 van 1893 op pagina 76 van haar boek. Dit alles leidde er wel toe, dat het zelfbeeld van vrouwen voortaan voor een groot deel bepaald werd door hun uiterlijke verschijning.

De auteur biedt een nieuwe kijk op het ontstaan van de individualisering van de vrouwenkleding.

Door mijn jarenlange fascinatie voor de reformkleding en alles wat daarbij hoort, heb ik diezelfde reform wellicht soms wat al te veel vernieuwing toegedicht. Vanaf 1880 hield men er in de reguliere mode eigenlijk ook al dergelijke ideeën op na. Volgens Delhaye deden zowel de 'Parijse mode' als de reformbeweging een beroep op de romantische denkbeelden over het originele, authentieke en expressieve individu. Dat idee van individualisme was er dus al, voordat in Nederland de Vereeniging voor Verbetering van Vrouwenkleding (1899) werd opgericht, de vereniging die zich sterk maakte voor een persoonlijke kledestijl.

Delhaye laat zich er niet duidelijk over uit dat die nieuwe individualiteit wel heel anders werd opgevat door de reformbeweging. Het nieuwe individualisme van de reformdames leidde ertoe dat ze hun conclusies trokken ten aanzien van commerciële, steeds wisselende modes en ernaar handelden. Ze stredden voor kleding die een artistieke waarde had voor langer dan één seizoen, die prettig zat en die zich voegde naar ieders individuele lichaam. Gemaakt onder goede werkomstandigheden voor naaisters, zonder dierenmisbruik. De marges waarbinnen de 'modieuze' dames hun individualiteit konden uitdragen waren toch letterlijk en figuurlijk heel wat krapper: het dwingende korsetmodefiguur stond immers steeds voor een bepaalde periode vast.

Volgens Delhaye ontwierpen Nederlandse toonaangevende kunstenaars als De Bazel, Berlage, Eissenloeffel, Lauweriks, Lion Cachet en Nienhuis reformkleding. Was het maar waar! Ze ontwierpen van alles, maar van kleding (ontwerpen) is tot nu nauwelijks iets teruggevonden. We zullen het voorlopig nog altijd moeten doen met opmerkingen van deze kunstenaars dat ze van plan waren om daar hun gaven eens aan te wijden.

De auteur betoogt dat er een wisselwerking was tussen Parijs en reform, maar ik wil

hierbij aantekenen dat de lezer wel moet weten dat *De Gracieuse* niet door en door een 'Parijs' modeblad was. Het was de Nederlandse versie van het Duitse *Der Bazar, Technische Musterzeitung für Frauen* (Berlijn 1855-1936). Alleen de apart bijgevoegde modeprenten werden besteld bij Goubaud in Parijs. De invloed van de sterke reformbeweging in Duitsland verklaart daarom de bijzondere aandacht voor reformkleding in dit blad (zelfs twee supplementen werden er geheel aan gewijd), 100% van de Parijse modebladen besteedden daar geen aandacht aan. Parijs bood vooralsnog op het gebied van 'vrije kleding' alleen de haute couture van Poiret met losse korsetloze japonnen... tot Chanel na de Eerste Wereldoorlog met haar vlotte sportieve jersey kleren in één klap iedereen voorbijstreefde!

Los van deze inhoudelijke opmerkingen: deze interessante uitgave had een betere tekstredactie verdiend, want het wemelt helaas van de typefoutjes in tekst en noten.

Jammer in een boek dat een welkome aanvulling is op het onderzoek naar mode en kleding in de periode omstreeks 1900.

Het boek biedt aanknopingspunten voor verder onderzoek. Zo wordt het pas vanaf 1906 verschijnende *De Vrouw en haar Huis* niet genoemd, doordat gekozen is voor twee bladen die ongeveer de gehele periode 1880-1914 bestrijken. In dit blad ontstond echter een synthese tussen belangstelling voor persoonlijke ontwikkeling en consumptie: een karaktervolle vrouw des huizes die zich uitleefde in de artistieke vormgeving van huis, tuin en kleding. Zou Delhaye zich samen met een kunsthistoricus eens over de betekenis en het belang van dit bijzondere tijdschrift willen buigen?